

- России до и во время финансового кризиса // Сталь. – 2010. – №1. – С.105–110.
26. Буданов И. Проблемы черной металлургии / И. Буданов // Экономист. – 2007. – № 3. – С.26–37.
27. Хасбулатов, Р.И. Мировая экономика: в 2 т. / Р.И. Хасбулатов. – М. : Экономика, 2001. – Т. 2 : Теория, принципы, политика. – 675 с.

The paper identifies the main problems of production and consumption of steel in Ukraine and suggested the main ways of overcoming them, also suggested an increase in the share of domestic consumption of steel and restoration of the ship, aircraft, machine-building branches in Ukraine.

Keywords: basic sectors of Ukrainian economy, the production of steel, steel consumption, steel, industrial production, the level of industrial development, economic security

В статье определены основные проблемы производства и потребления стали в Украине и предложены главные пути их преодоления, предложено увеличение доли внутреннего потребления стали и восстановление работы судостроительной, авиационной, машиностроительных отраслей Украины.

Ключевые слова: базовые отрасли экономики Украины, производство стали, потребление стали, черная металлургия, уровень промышленного производства, уровень индустриального развития, экономическая безопасность

УДК 330.1:339.9

О.М. Матусова,

*к.е.н., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський міжнародний університет*

Д.В. Перчеклій,

*студент 4-го курсу спеціальності міжнародні економічні відносини,
Київський міжнародний університет*

ІНОЗЕМНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КНР

У статті досліджуються основні кроки китайського уряду щодо залучення прямих іноземних інвестицій після початку реформ у 1978 р. Також розглядається практика створення та функціонування спеціальних економічних зон на території КНР. Визначений вплив створення вільних економічних зон на динаміку надходження прямих іноземних інвестицій.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, спеціальна економічна зона, інвестор, ринок, нерухомість, зона обробки давальницької сировини, зона технічного і економічного розвитку.

Більш ніж десятиріччя Китай був світовим лідером з прямого іноземного інвестування (ПІ). ПІ почали надходити до Китаю після 1992 року, а щорічний обсяг починаючи з 1996 року був більший ніж 40 мільярдів доларів. Обсяг ПІ неухильно зростає, і в 2004-2005 роках обсяги досягли 63 мільярдів доларів. На сьогоднішній день такий обсяг є найбільшим у світі і він залишається незмінним, незважаючи на значні коливання в азійській і світовій економіках. На Китай припадає близько третини від загального обсягу ПІ країн з перехідною економікою. Немає сумнівів, що мережі глобального виробництва створені ПІ в Китаї будуть і надалі відігравати важливу роль у світовій економіці.

Вивчення засад цієї проблематики присвячені праці таких вчених як Ілларіонов А.М., Михеев В.П., Бергер Я.С., Кирилов С.С., Девягов А.Р., Крушинський А.С., Нагорний А.Т., Арабов П.М., Акімова Г.П., Кондрашова Л.И., Ше Нін та ін. Вони визначають фактори поєднання ринкової економіки з плановою і дешевою робочою силою основними перевагами КНР під час запровадження реформ і залучення прямих іноземних інвестицій.

Мета статті – узагальнити основні аспекти залучення прямих іноземних інвестицій в економіку КНР, їх вплив на зростання економіки; розкрити вплив створення спеціальних економічних зон на економіку КНР. Відповідно до мети в статті визначені такі завдання:

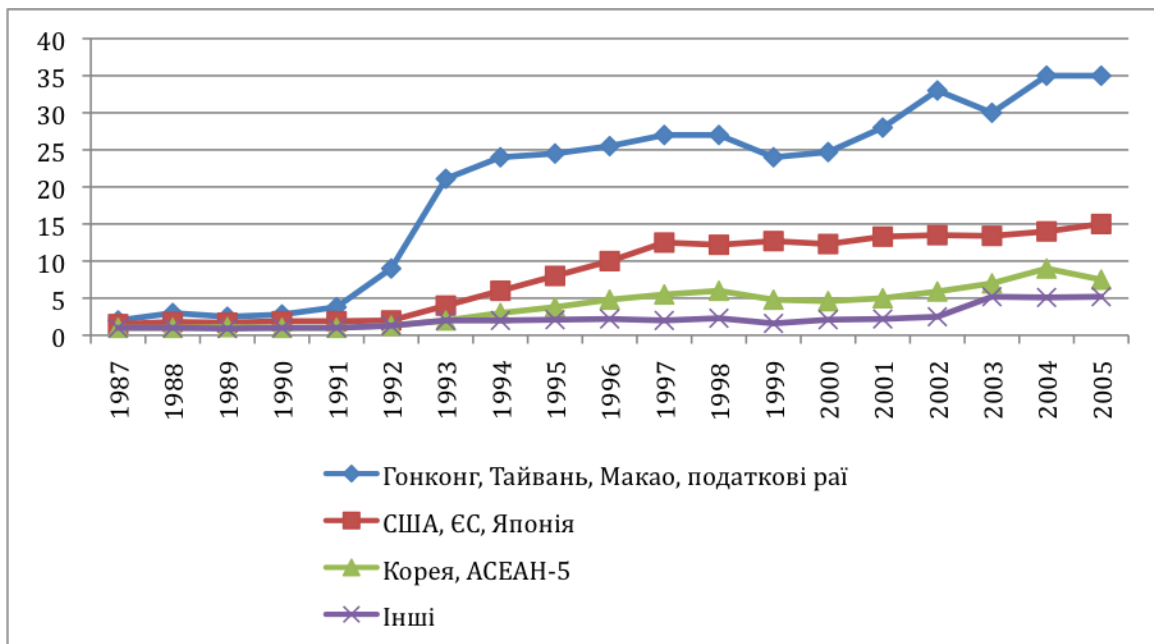
- проаналізувати тенденції залучення прямих іноземних інвестицій в економіку КНР;
- визначити роль спеціальних економічних зон у процесах прямого іноземного інвестування.

Китай вирішив відкрити кордони для іноземного інвестування у 1978 році і різко змінив свої ортодоксальні соціалістичні погляди, в чому можна було переконалися після створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) у 1979 і 1980 роках. Згодом, протягом більшої частини 1980-х років, політичні та інституційні зміни були більш обережні та географічно локалізовані. Обсяг ПІІ неухильно зростав в 1980-і рр. і спричинив важливі зміни в регіональних економіках провінцій Гуандун і Фуцзянь. Вплив ПІІ на національному рівні був досить помірним до початку 1990-х років. Починаючи з 1992-1993 років, потік ПІІ почав швидко зростати. Одними з найбільших інвесторів стали інвестори з Гонконгу і Тайваню (рис. 1). Деяко пізніше інвестиції почали надходити з розвинених країн, і обсяг ПІІ став достатньо великим, щоб фундаментально трансформувати економіку Китаю [4].

Поштовхом до масового притоку ПІІ став виступ Дена Сяопіна в ході відомого «Південного туру» навесні 1992 року. Це був один з останніх разів, коли Д. Сяопін значно вплинув на хід китайської політики, сподіваючись відновити реформи і розсіяти невизначеність інвесторів [4].

На результати після цього виступу вплинули два фактори. По-перше, більш ніж десять років Китай здобував довіру іноземних інвесторів, набував досвід, створював ліберальну інституційну інфраструктуру. Проте, значимість цих заходів була зведена нанівець після інциденту на площі Тяньаньмень. Коли Д. Сяопіну вдалося зменшити напругу з приводу загального напрямку політики Китаю, іноземні інвестори швидко відреагували на це, тому що інституційні основи для ПІІ вже були створені. По-друге, до цього часу Китай, в значній мірі, обмежував вхід ПІІ на експорт виробництва, а доступ на китайський ринок був відкритий тільки кільком обраним зарубіжним фірмам.

Починаючи з 1992 року Китай почав вибірково відкривати частини внутрішнього ринку для іноземних інвесторів. Нові сектори, особливо нерухомість, були відкриті для іноземної участі, і виробники все частіше мали право на продаж своєї продукції на китайському ринку. Вперше величезний потенційний розмір і швидке зростання китайського ринку зіграли безпосередню роль в залученні іноземних інвестицій.

Джерело: за даними Барі Наутона [4, с. 419]

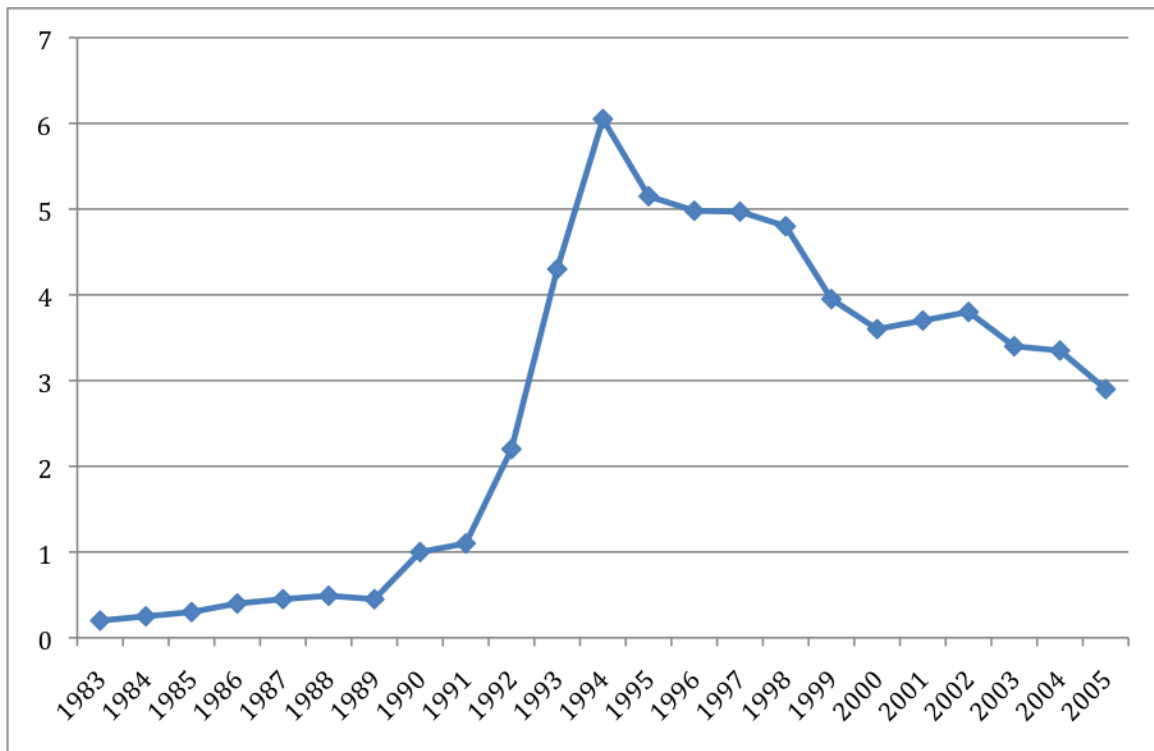
Рис. 1 Основні країни-донори ПІІ у Китай у 1987-2005 рр., млрд. дол. США

У 1980 р. прямі іноземні інвестиції не перевищували 1% ВВП, але обсяг поступово збільшувався і, нарешті, перевищив 1% в 1991 році. ПІІ трохи перевищили 6% ВВП в 1994 році, але потім повернулися до 5% ВВП і з тих пір росли повільніше, ніж номінальний ВВП. Обсяг ПІІ в середньому становив 4% від ВВП в період між 1996 і 2002 роками, і опустився нижче 3% ВВП в 2005 році вперше з 1992 року. Аналіз чітко показує, що Китай входить в категорію країн, які відносно відкриті для ПІІ. Такі країни дуже відрізняються від більш розвинених країн Північно-Східної Азії, таких як Японія, Корея і Тайвань. Обсяг ПІІ завжди був значно менший, ніж 1% ВВП у Японії і Кореї

під час періодів найбільш швидкого зростання, і лише трохи більше в Тайвані. В останні роки обсяги ПІІ в Корею, Японію і Тайвань значно коливалися. Тим не менш, обсяг ПІІ у цих країнах ніколи не перевищував 2%. На відміну від цих країн, залежність Китаю від ПІІ була аналогічною до нових індустріальних країн Південно-Східної Азії, таких як Малайзія, Тайланд, Філіппіни і Індонезія, де обсяг ПІІ становить близько 4-6% ВВП. Деякі країни Південно-Східної Азії намагалися підтримувати приплив ПІІ на такому рівні після азійської фінансової кризи 1997-1998 років. Взагалі Китай вписується в групу країн Південно-Східної Азії, у яких економіка дуже відкрита для ПІІ, особливо в сфері експортно-орієнтованого виробництва, незважаючи на різні ступені захисту в області торгової політики. Дійсно, схожий рівень розвитку і політичної орієнтації, спонукав багатьох до сприйняття Китаю і країн Південно-Східної Азії як конкурентів за ПІІ з 1998 року [4].

Деякі регіони Китаю є більш відкритими для ПІІ, ніж деякі з країн Південно-Східної Азії. Обсяг ПІІ в провінціях Гуандун і Фуцзянь, у відношення до ВВП був значно вищим за загальні середньокитайські показники. За 11 років, з 1993 р. по 2003 р., середньорічний обсяг ПІІ/ВВП становив 13% в провінції Гуандун і 11% в провінції Фуцзянь. Інші відкриті прибережні райони були лише на крок позаду Гуандуна: обсяг ПІІ в Шанхаї в середньому складав 9% від ВВП, а в Цзянсу і Пекіні – по 7%. Такі обсяги ПІІ були достатньо великими, щоб вплинути на трансформацію економік цих регіонів.

ПІІ значно впливають на економіку КНР. По-перше, ПІІ відзначаються на загальному обсягу інвестицій і сприяють структурним змінам. Загальний обсяг ПІІ КНР досить значний: в 2004 році сукупний обсяг дійсно реалізованих інвестицій перевищив 500 мільярдів доларів США. Однак, через також значний обсяг внутрішніх заощаджень, Китай є менш залежним від ПІІ, ніж більшість країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою. За даними ООН, у всіх країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою, за винятком Китаю, частина ПІІ від їх загального валового накопичення основного капіталу в 1999-2001 роках становила приблизно 15%. Обсяг внутрішніх заощаджень в Китаї і рівень інвестицій є надзвичайно високими, і валовий внутрішній капітал перевищує 40% ВВП. Таким чином, обсяг ПІІ в 1999-2001 роках склав 11% від загального капіталу Китаю. Крім того, зростання ВВП Китаю було швидшим за зростання обсягу ПІІ, тому частка ПІІ в ВВП поступово знижувалась (рис 2).

Джерело: за даними Барі Наутона [4, с. 420]

Рис.2 Прямі іноземні інвестиції КНР у 1983-2005 рр., % від ВВП

Тим не менш, разом із надходженням ресурсів, ПІІ приносять значну частку досвіду управління, каналів збуту і технологій. Дійсно, за визначенням, ПІІ включають в себе певний

контроль над виробничим процесом, і, отже, деяку передачу управлінського досвіду. ПІІ стали основним джерелом передачі технологій для Китаю. Китай запустив широкомасштабну програму розвитку технологій ще у середині 1980-х років. Тим не менш, передача технології виробництва транснаціональними корпораціями після 1993 року явно перевищила всі інші форми розвитку технологій. Після 1992 року, майже дві третини приросту експорту Китаю припадали на іноземні фірми. Таким чином, прямі іноземні інвестиції відіграють важливу роль у промисловому зростанні, передачі технологій і розширенні торгівлі КНР[4].

Однією з особливостей розміщення ПІІ Китаю є наявність спеціальних інвестиційних зон різного типу. Перші спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Китаї були створені в 1979 році, і це послугувало поштовхом до подальшого економічної відкритості. У наступні роки Китай визначив основні напрями лібералізації зі створенням нових СЕЗ. Навіть нині, коли СЕЗ менш спеціальні ніж раніше, більшість іноземних інвестицій, як і раніше, знаходиться в СЕЗ. Вибірковість у відношенні до СЕЗ зумовлена дуалістичним підходом китайської влади, який є особливістю китайської торгової системи. СЕЗ покликані створити поступовий прогрес в жорсткій системі.

Політики в провінції Гуандун почали лобіювати закон про створення СЕЗ в 1978 році, ще до прийняття національної політики реформ. Схвалення Пекіном у 1979 році, і, найголовніше, Деном Сяопіном, означає, що СЕЗ стали символом прихильності уряду до зовнішньої лібералізації. Зони дозволяли іноземному бізнесу проводити торгівельні операції всередині Китаю, які раніше були дуже ризикованими через історію Китайських іноземних концесій. Консерватори швидко почали пропаганду проти СЕЗ. Вони висвітлювали створення СЕЗ як економічно не вигідний крок і зменшення суверенітету Китаю. Саме з цієї причини, створення СЕЗ носило примусовий характер. Демонструючи іноземним інвесторам, що Китай буде підтримувати відкриту економіку всередині СЕЗ, уряд підвищив довіру до процесу реформ. У той же час, зони відігравали важливу пропагандистську роль, коли реформи носили спірний характер: у двох випадках (1984 р. і 1992 р.), Ден Сяопін відвідав СЕЗ Шеньчжень і схвалив її роботу як передумову до подальшої лібералізації.

Спочатку СЕЗ були схожі на зони обробки давальницької сировини (ЗОДС), які поширились в Азії з 1970 року: це були регіони, в яких іноземні інвестиції заохочувалися зниженими податками, зменшеними і спрощеними адміністративними і митними процедурами, і, найголовніше, безмитним імпортом компонентів та матеріалів. Таким чином, СЕЗ були частиною первинного розвитку режиму. Однак СЕЗ відрізнялися від інших азійських ЗОДС, тому що вони також були випробувальними майданчиками для вітчизняних економічних реформ і вони повинні були відіграти ключову роль в економічній еволюції. В Китаї філії із повністю іноземним капіталом були дозволені раніше, ніж в інших азійських країнах. Крім того, кожна з чотирьох початкових СЕЗ повинна була звернутися до економічно значимої групи китайських емігрантів, які були потенційними інвесторами, вони слугували важливими каналами для іноземних груп. Через все це СЕЗ мали велике значення для економічних реформ в Китаї.

СЕЗ відображають модель китайської політики в перший період реформ: створення нової системи поруч із існуючою. СЕЗ не відразу були успішними. Іноземні інвестори (особливо у високотехнологічних сферах) спочатку були розчаровані, що будівництво інфраструктури коштувало дорого. СЕЗ критикували за сприяння контрабанді та корупції. У той же час, ПІІ швидко почали надходити в навколишню сільську місцевість. Торгові угоди були підписані з невеликими фірмами уздовж всієї дельти річки Чжуцзян, які надавали іноземним компаніям обладнання в обмін на готову продукцію. Так, на початковому етапі реформ, інвестицій з Гонконгу почали надходити у різні частини провінції Гуандун, за межами СЕЗ. Це було не менш важливо ніж безліч дрібних угод.

Таблиця 1

Площа СЕЗ у КНР та ЗОДН в Азії, кілометри квадратні

Назва	1980 рік	1990 рік
Шенчжень, Китай	327,5	327,5
Джухай, Китай	6,8	121,0
Шантоу, Китай	1,6	56,2
Сямен, Китай	2,5	131,1
Гаосюн, Тайвань		0,7
Пінанг, Малайзія		1,2
Багам, Індонезія		36,6
Батаан, Філіппіни		3,4

Джерело: за даними Барі Наутона [4, с. 424]

Чотирнадцять нових "відкритих міст" зон економічного і технічного розвитку (ЗЕТР), в тому числі Шанхай, були створені на узбережжі і вони пропонували майже такі самі умови, що й СЕЗ. Крім того, їм було дозволено вести переговори з потенційними іноземними інвесторами, щоб полегшити приплив інвестицій. Шанхай швидко схвалив закон, у якому іноземним корпораціям дозволялося створювати дочірні компанії, хоча в той час не було жодного положення китайського законодавства щодо іноземного капіталу за межами СЕЗ. Почалося різке розширення СЕЗ. Дельта річок Чжунцян в провінції Гуандун, Янцзи навколо Шанхаю, а також смугу прибережної зони провінції Фуцзянь близько Сямень було проголошено СЕЗ і відкрито для інвестицій. Загальна чисельність населення нових СЕЗ була 160 млн. осіб. Іноземним інвесторам було запропоновано створити спільні дочірні підприємства разом із сільськими колгоспами, які мали змогу використовувати недорогу сільську працю поза межами планової економіки. Відкриття такої кількості СЕЗ неминуче призводить до конкуренції за інвестора, тому місцева влада мала створити більш вигідні, пільгові умови.

На початку 1990-х років була проголошена третя хвиля відкриття китайської економіки і почалася вона із створення нових СЕЗ. СЕЗ Пудун (Східний Шанхай) було відкрито задля реклами, а також пропаганди того, що уряд готовий створювати СЕЗ навіть у найбільш розвиненому регіоні. Населення Пудуна налічувало 1,1 млн. осіб ще до початку розвитку СЕЗ. Крім того, 18 нових ЗЕТР були створені в 1992-1993 роках, а також виник новий тип зони: зона розвитку високих технологій. Все це свідчить про готовність уряду КНР до реформування економіки і регіонального розвитку, оскільки СЕЗ почали створюватися в менш розвинених регіонах країни: на півночі та заході [3].

Окрім розвитку сільської місцевості, ще одним кроком у реформуванні стало схвалення дозволу для іноземних інвесторів вкладати кошти у міську нерухомість, що спонукало масовий приплив ПІ, особливо з Гонконгу. Центральний урядовий документ дозволив експериментувати із сферою оренди житла та багатьма іншими секторами сфери послуг. У сукупності ці заходи були спрямовані на те, щоб переконати інвесторів, що інвестиції заохочуються і адміністративні обмеження були скорочені. Вони заклали основу для значної ролі ПІ з 1993 року. До 2003 року урядом було визнано більш ніж 100 інвестиційних зон. Нині у Китаї функціонують шість спеціальних економічних зон (зокрема, Хайнань та Пудун), 54 національні зони економічного і технічного розвитку, 53 національно визнаних високотехнологічних індустріальних зони і 15 митних зон (в яких товари можуть зберігатися в митних кордонах країни). Деякі з цих зон співпадають територіально, але, крім того, існують сотні інших зон створені за ініціативою місцевих органів влади, без централізованої підтримки. Сімнадцять з національних ЗЕТР були створені між 2000 та 2002 роками на віддалених від моря територіях, щоб надати можливість розвитку континентальній частині КНР. Нині в кожній провінції є принаймні одна зона. Великі за площею, відкриті для зовнішніх інвестицій, але з сильним контролем з боку держави інвестиційні зони стали типовою рисою китайського перехідного процесу.

Надходження ПІ у виробництво в Китаї найбільші у світі. На виробництво припадало 70% ПІ в 2003 і 2004 роках. У той самий період у країнах, що розвиваються обсяг ПІ у виробництво складав лише 38% від загального обсягу (32% у розвинених країнах), в той час як на сферу послуг припадало 55%. В Китаї частка ПІ у сферу послуг в 2003 році складала тільки 27%. Інші види інвестицій (портфельні інвестиції та банківські кредити) був відносно незначним в Китаї до теперішнього часу. Значною мірою це пояснюється тим, що Китай створює обмеження для входження іноземних компаній у сферу послуг (яскравим прикладом є банківська система). Вступ Китаю до СОТ передбачив значне зниження більшості з цих бар'єрів. Дійсно, вплив вступу до СОТ був найбільш значним у відкритті сектора послуг, навіть більшим, ніж вплив на торгівлю, яка вже була в значній мірі лібералізована до моменту приєднання. Тим не менш, цей вплив ще не проявляється в інвестиційних показниках. Порівняльні переваги Китаю у виробництві, як і раніше високі в той час як у Індії, наприклад, експорт послуг збільшується [1].

Можна виділити такі три основні сектори сфери послуг, на які припадає значна частка ПІ у всіх країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою (2000–2002 рр.): оптова та роздрібна торгівля (7,4%), транспорт і зв'язок (8,0%) і фінанси (11,5 %). У Китаї навпаки: найбільший обсяг ПІ в сфері послуг сконцентрований в секторі нерухомості. Цей сектор становив 10% загального обсягу інвестицій в 2003 році, оптова та роздрібна торгівля – 2,1%, транспорт та зв'язок – 1,6%, фінанси – 0,4%. Ці три галузі загалом в середньому становлять лише 4% обсягу ПІ в Китаї [2]. В умовах світової фінансової кризи уряд КНР ще більше лібералізував режим іноземного інвестування, зокрема в березні 2009 р. введено нові норми в сфері прямих іноземних інвестицій.

Зокрема, для стимулювання іноземних інвестицій, міністерство комерції КНР оголосило, що ті

іноземні компанії, обсяг зареєстрованого капіталу яких становить 100 млн. доларів США або нижче, зможуть отримати схвалення на свою діяльність з боку головних комерційних відомств на рівні провінцій. Міністерство комерції також заявило, що буде заохочувати іноземних бізнесменів здійснювати інвестиції в сферу нових і високих технологій, сферу економії енергії й охорони навколишнього середовища, в сучасний сервіс, сприяти галузевому розвитку в державних зонах техніко-економічного освоєння.

Зменшення обсягу ПІІ під час азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. чітко виявило залежність Китаю від нього. Однак хоча криза вплинула на КНР, як і на інші країни Східної Азії, уряду країни вдалося скористатися власними перевагами і налагодити приплив більш надійних ПІІ.

Таким чином, на шляху до ринкових перетворень в КНР урядом було взято курс на лібералізацію інвестиційної діяльності і залучення ПІІ, в тому числі і за рахунок створення СЕЗ. Як свідчать статистичні дані, практика такого реформування стала одним з рушійних важелів щодо розвитку економіки Китаю і завоювання ним лідерським позицій у світовій торгівлі.

Література

1. Трофимова В.В. Трансформація моделей економічного розвитку Китаю у ХХ-ХХІ ст. в контексті забезпечення національної самодостатності / В.В. Трофимова // Вісник Львів – Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип.25. – С. 235
2. Офіційний сайт Міністерства статистики Китайської народної республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stats.gov.cn>.
3. Мозиас П.М. Кітайський виклик: непередбачуваність розвитку / П.М. Мозиас // История и современность. – 2010. – № 2. – С. 11–13.
4. Barry Naughton The Chinese Economy Transitions and Growth / Naughton Barry. – Massachusetts Institute of Technology, 2007. – 545 p.
5. Офіційний сайт UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>

The article deals with the basic steps the Chinese government to attract foreign direct investment after the reforms in 1978. Also considered the practice of creation and functioning of special economic zones in China. The impact of free economic zones on the dynamics of foreign direct investment is determined.

Keywords: *foreign direct investment, special economic zone, investor, market, real estate, export processing zone, economic and technological development zone.*

В статье исследуются основные шаги китайского правительства для привлечения прямых иностранных инвестиций после начала реформ в 1978 г. Также рассматривается практика создания и функционирования специальных экономических зон на территории КНР. Определено влияние создания свободных экономических зон на динамику притока прямых иностранных инвестиций.

Ключевые слова: *прямые иностранные инвестиции, специальная экономическая зона, инвестор, рынок, недвижимость, зона обработки давальческого сырья, зона технического и экономического развития.*